

De geschiedschrijving van het activisme

Lode WILS

De lezers van *Wetenschappelijke Tijdingen* kennen Daniël VANACKER als de auteur van een hele reeks opmerkelijke artikels over de Vlaamse Beweging te Gent tijdens en omstreeks de Eerste Wereldoorlog. Dat waren bijdragen tot een zeer omvattende studie die op het einde van 1991 verscheen onder de titel *Het Aktivistisch Avontuur*¹.

„Dit boek wil het ontstaan en de evolutie van het activisme in één stad schetsen. Niet zomaar een stad. Gent speelde immers op diverse gebieden een toonaangevende rol. Hier werd de eerste aktivistische kern gesticht, hier werden de belangrijkste pogingen ondernomen om de massa te winnen, hier slaagden de Vlaamse rebellen erin het stadhuis te veroveren. We hebben geprobeerd dit lokale onderzoek steeds te situeren in het kader van de Duitse *Flamenpolitik* en van de meest relevante ontwikkelingen in het bezette gebied en Nederland. Op enkele cruciale periodes zijn we dieper ingegaan.”

Vanacker heeft een monumentaal werk geschreven, op basis van een verbazend ruim en nieuw bronnenonderzoek. Allerlei Gentse archieven, kranten en pamfletten heeft hij ofwel als eerste gebruikt, ofwel grondiger dan het vóór hem gebeurd was. Een heel aantal dagboeken, waaronder die van Paul Fredericq, Leo Picard, Josué De Decker en Willem De Vreese gaven hem inzicht achter de schermen. Hetzelfde was het geval met het archief van de Raad van Vlaanderen en met dat van het *Auswärtiges Amt* in Berlijn, dat hij kon raadplegen via de microfilms in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit Gent.

Hoewel Vanacker vertrouwd is met de Frontbeweging, wat hij bewees door zijn artikels over de zending van Jules Charpentier, heeft hij zich niet ingelaten met wat er gebeurde in het leger, met de actie van de loyale flaminganten, het optreden van de regering en de koning. Maar die beperking is ook zijn kracht. We mogen zeggen dat hij het Gentse activisme exhaustief heeft behandeld en ook over de nauwe binding ervan met Nederland brengt hij veel nieuws aan.

1. Stichting Mens en Cultuur, Groot-Brittanniëlaan 43, 9000 Gent. Het werk telt 423 bladzijden op formaat 24 × 30 cm., is rijkelijk geïllustreerd en luxueus uitgegeven, en is zijn prijs van 2180 BF meer dan waard. ISBN 90-72931-21-1.

Het loont de moeite om zijn werk te situeren in het geheel van de geschiedschrijving over het activisme, waarin het een blijvende plaats zal innemen.

Vooraf enkele feiten en data, om het geheugen op te frissen. Duitsland viel België binnen in de eerste dagen van augustus 1914. Op 2 september gaf kanselier Bethmann in Berlijn de opdracht aan de Duitse diensten in het zopas bezette Brussel, om de Vlaamse Beweging zoveel mogelijk openlijk te ondersteunen, als middel om zowel Nederland als België in het Duitse machtsbereik te brengen. Het Vlaamse land werd pas bezet in de loop van oktober en nog in diezelfde maand ontstond in Gent de eerste activistische groep die zich fel anti-Belgisch opstelde. Op 16 december 1914 preciseerde de kanselier zijn instructies betreffende de *Flamenpolitik* en beval uitdrukkelijk de vernederlandsing van de Gentse universiteit. In de loop van 1915 ontstonden kernen die op de Duitse voorstellen ingingen, nl. in Nederland de Groot-Nederlandse beweging en zowel in België als in Nederland activistische groepen.

In januari 1916 vroeg de Duitse kanselier bij herhaling aan de gouverneur-generaal in Brussel om de administratieve scheiding van Vlaanderen en Wallonië door te voeren en om een lichaam in het leven te roepen dat op het internationale vlak kon worden naar voren geschoven als vertegenwoordiger van Vlaanderen. Het was pas na de opening van de Gentse universiteit in het Nederlands in oktober 1916, dat van december '16 tot februari '17 werd overgegaan tot de oprichting van een Raad van Vlaanderen met 50 leden, die om de administratieve scheiding zou verzoeken. In december 1917 zou hij, op aansporing van de Duitse radicalen, de onafhankelijkheid van Vlaanderen uitroepen. Hij hoopte toen 15.000 aanhangers te kunnen mobiliseren in een campagne van meetings in geheel het Vlaamse land.

1. Pamflettaire documentenverzamelingen

Een overzicht van de geschiedschrijving van het activisme moet beginnen met het vermelden van enkele oude werken die nauwelijks de naam geschiedschrijving verdienen. Ze behoren tot de stroom pamflettaire geschriften die tijdens de Eerste Wereldoorlog over het activisme is verschenen, maar worden genoemd en gebruikt, omdat ze ondanks hun opvallende politieke opzet belangrijk feitenmateriaal aan het licht brachten.

Daar was al in 1919 de tweedelige *Index Documentaire, Tome I, L'Université flamande* van Théodore HEYSE, bedoeld om een vernederlandsing van de Gentse universiteit voorgoed onmogelijk te maken en om zoveel activisten als mogelijk was met naam en toenaam aan te klagen. In hetzelfde jaar was er het boek *Activisten* van het Julius Vuylsteke-fonds dat integendeel juist de schade

wou beperken, door documenten te verzamelen die het vlaamsgezind verzet in het licht stelden of die het activisme verontschuldigten door op francofone drijfverijen te wijzen. In 1920, 1921 en 1922 werden er, in een campagne om de radicale Vlaamse Beweging van Frans Van Cauwelaert te discrediteren, een groot aantal documenten over het activisme en over de frontbeweging gepubliceerd door RUDIGER, vooral in zijn *Flamenpolitik. Suprême espoir allemand de domination en Belgique. D'après les documents de la „Section Politique” du gouvernement général, du Grand Quartier Allemand en de la IVe Armée allemande* (1921).

Veel bezadigder, omvangrijker en belangrijker was de uitgave van *Les Archives du Conseil de Flandre, publiées par la Ligue Nationale pour l'Unité Belge* in 1928. Het ging over de Raad van Vlaanderen, waarvan het archief bij het einde van de bezetting naar Duitsland was gevoerd; het was echter door een anti-flamingantische groep bemachtigd. Op de internationale campagne voor het verlenen van onvoorwaardelijke amnestie aan de veroordeelde activisten antwoordde die groep door van hun beraadslagingen van destijds een uitvoerige samenvatting in het Frans te publiceren.

Zoals iedereen, roeien de historici met de riemen die ze hebben, zodat ze tot op de huidige dag onevenredig veel plaats inruimen voor de besprekingen van die machteloze Raad van Vlaanderen, omdat ze nu eenmaal over deze uitgegeven samenvatting beschikken. De Gentse hoogleraar Maurits BASSE had zelfs nog weinig andere gegevens, toen hij het eerste deel schreef van *De Vlaamsche beweging van 1905 tot 1930* (1933).²

Een soortgelijke bronnenuitgave, maar minder betrouwbaar, omdat de lezer dikwijls niet weet waar de oorspronkelijke tekst eindigt en waar de parafrasering begint, werd bezorgd door Marcel VAN DE VELDE in 1941, *Geschiedenis der Jong Vlaamsche beweging 1914-1918*. Het betreft hier de eerste activistische groep die vanaf oktober 1914 optrad in Gent onder de leiding van de pangermanistische dominee Domela Nieuwenhuis. De uitgave steunde op de papieren van Domela waarin het archief van Jong-Vlaanderen was opgenomen. Door deze publikatie heeft ook het optreden van de Gentse groep in 1914-1915 in de geschiedschrijving een opvallend grote plaats gekregen.

Van grote invloed was daarnaast het werk van Arthur FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging? Bijdrage tot de geschiedenis van den strijd voor de zelfstandigheid van Vlaanderen tijdens den oorlog van 1914-1918* (1932). De gewezen activist Faingnaert had in dit lijvige maar ordeloze strijdschrift een massa gegevens samengebracht, waarbij vooral zijn mededelingen over het gebeuren te Brussel, waaraan hij zelf had deelgenomen, belangrijk waren.

2. Wetenschappelijke uitzuivering

Toen in 1958 Arie WILLEMSEN te Utrecht bij Prof. Pieter Geyl promoveerde op zijn baanbrekende studie over *Het Vlaams Nationalisme 1914-1940*, moest hij voor de 48 bladzijden die hij aan het activisme besteedde, nog bijna helemaal steunen op de *Archives*, op Van de Velde en Faingnaert. Elf jaar later, voor de tweede uitgave, kon hij gebruik maken van enkele nieuw verschenen studies, waaronder de waardevolle biografie van *Lodewijk Dosfel 1881-1925* door Arthur DE BRUYNE (1967). Van Duitse zijde was in 1961 het ophefmakende boek van Fritz FISCHER verschenen: *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914-1918*. Dat leidde in Vlaanderen voorlopig nog niet tot een nieuwe kijk op het activisme. Zelfs werd het artikel van Franz PETRI, *Zur Flamenpolitik des 1. Weltkrieges* (in: *Dauer und Wandel der Geschichte... Festgabe für Kurt von Raumer*, 1965) zonder meer als een wetenschappelijke studie aanvaard. Wij weten nu dat het een bewerking is van een politiek rapport uit september 1943 van de Militärverwaltungsoberrat in Brussel, Prof. Dr. Petri, over *Deutschland und das flämisch-belgische Problem während des ersten Weltkrieges*.

In 1969 besteedde Hendrik ELIAS 94 bladzijden van zijn *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging 1914/1939* aan het activisme. Door het gebruik van een massa uitgegeven bronnen zoals brochures en latere getuigenissen van medespelers werd hier een vollediger en meer genuanceerd beeld getekend, waarin de rol van de verschillende activistische centra duidelijker dan vroeger naar voor kwam, en waarbij werd getracht de betekenis van de activistische propaganda-inspanningen af te wegen.

De tweede uitgave van Willemsens boek en het werk van Elias betekenden het hoogtepunt van een sinds een halve eeuw gegroeide flamingantische geschiedschrijving over het activisme. Het werd behandeld door auteurs die er zich tot op zekere hoogte mee vereenzelvigden zoals Elias, of die het wilden vergoelijken zoals Basse, of een mengeling van beide zoals Willemsen. Er werd weinig gebruik gemaakt van de partijdige werken van Heyse en Rudiger, maar veel van de even partijdige van Faingnaert en Van de Velde. Er werd uitgegaan van de propagandistische voorstelling die de activisten zelf van hun optreden hadden gegeven. Die voorstelling werd genuanceerd, gecorrigeerd en aangevuld, maar ze bleef de ruggegraat vormen van het traditionele beeld dat de Vlaamse Beweging en bijzonder het nationalisme over zichzelf doorgaven.

Zo over het ontstaan van het activisme: Elias erkende wel dat op bevel van kanselier von Bethmann-Hollweg uit Berlijn een *Flamenpolitik* gevoerd werd

vóórdat er sprake was van activisme, maar hij stelde toch: „Van Duitse inwerking op een ontwaken van de Vlaamse beweging is hier niets te ontdekken. De Vlamingen zelf zien wij overal het initiatief nemen: in Gent, Antwerpen en Brussel. Nog sterker zal dit blijken uit de lotgevallen van *De Vlaamsche Stem* in Nederland. De hoofdoorzaak van dit ontwaken is niet ver te zoeken. De anti-Vlaamse campagne die door de francofonen in het teken van het anti-Duitse verzet werd gevoerd tegen al wat vlaamsgezind was, werd hier doorslaggevend” (ELIAS, dl. 1, 30-31). Ondanks de vroegere beslissing van Berlijn zijn de Duitsers dus concreet pas tussengekomen op Vlaams verzoek. Het gebeuren rond het Amsterdamse vluchtelingenblad *De Vlaamsche Stem* bewijst volgens Elias dat de scheuring tussen de flaminganten niet ging over de vraag of er Duitse steun moest aanvaard worden, maar alleen over een radicalisering van het Vlaamse programma tot de eis van Vlaamse zelfstandigheid. „Het ging om een stap vooruit in de ontwikkeling van de doeleinden van de strijd, waar Van Cauwelaert de voet dwars zette en de Belgische eenheid als een *feitelijk* integraal bestanddeel van de Vlaamse beweging vooropstelde. Zo ontstond een scheuring onder de flaminganten; het was niet de eerste en het zou ook niet de laatste zijn” (p. 38). Met andere woorden, het ging eenvoudig over een van de zovele meningsverschillen die rijzen in de loop van de tijd, en de activisten waren de radicalen, Van Cauwelaert en de zijnen waren de gematigden, om niet te zeggen de slappen. Het is typisch dat de activistische scheldwoorden „passieven” en „passivisten” door auteurs als Elias werden gebruikt om de loyale flaminganten aan te duiden, al erkenden ze dan dat het „actieve passieven” waren.

Het slot van heel Elias' betoog, en tot op zekere hoogte trouwens het doel ervan luidde: „Het activisme... was van stonden aan en is ook tot het eind toe niets anders gebleven als een onderdeel van de traditionele Vlaamse beweging”. Het telde ongeveer de helft van de vooroorlogse voormannen in zijn rangen, eer meer dan minder, en zonder twijfel de meest vechtlustigen. Het oefende diepe invloed uit op een elite van intellectuele jongeren, en dit geeft „tevens het antwoord op de ... vraag over de oorsprong van het activisme. Dit was geen beweging die door de Duitsers in het leven werd geroepen. Het was... de logische uitgroei van het nationalisme dat steeds in de beweging verscholen lag en juist op de vooravond van de oorlog zijn doorbraak zocht van het culturele naar het politieke” (p. 97-101).

De visie van Willemsen kwam ongeveer op hetzelfde neer, en zal trouwens mee die van Elias beïnvloed hebben. Het enige belangrijke meningsverschil tussen beide knappe historici lijkt me te liggen in hun beoordeling van de gevolgen. Ook Willemsen begroette het activisme als „een verdieping van de Vlaamse

taalstrijd, zoals die zich sedert 1830 ontwikkeld had'', maar hij voegde erbij: „Naar de directe gevolgen bezien was het echter een hoogst ongelukkige episode in de geschiedenis van de Vlaamse beweging. Het veroorzaakte een verdeeldheid in de flamingantische rijen, die men nooit meer te boven is gekomen. Als gevolg van het activisme was de anti-Vlaamse reactie na de oorlog veel scherper dan ze anders zou geweest zijn²... Wat in 1914 in korte tijd te realiseren scheen, bleek na de oorlog voor jaren onbereikbaar. In het kamp van de naoorlogse nationalistten heeft de traditie van het activisme grotendeels nadelig gewerkt''³.

Wanneer in 1971 de *Gedenkschriften* van de tien jaar vroeger overleden Frans Van Cauwelaert verschenen, klonk zijn veroordeling van het activisme dat hij bestreden had, als een kansloos achterhoedegevecht: „Het activisme... is noch wat zijn oorsprong, noch wat zijn programma betreft een natuurlijke, zij het dan wilde scheut van de Vlaamse beweging... Het activisme is een vreemd gewas, zorgvuldig voorbereid en kunstmatig door de Duitse veroveringspolitiek op de Vlaamse beweging ingeënt''⁴.

3. Collectief onderzoek aan de universiteit

Pas op het einde van de jaren zestig werd er aan de departementen geschiedenis van onze universiteiten, met name te Leuven, ernst gemaakt met de studie van de Vlaamse Beweging. Die werd hier niet meer behandeld als een afzonderlijke stroming, los van het gebeuren in de politieke partijen, de arbeidersbeweging, enz., zoals het tot dan toe de gewoonte geweest was. In ploegwerk, via seminarieoefeningen en licentieverhandelingen werd het onderzoek opengetrokken: naar de kranten, namelijk de massa dag- en weekbladen waar een individueel vorser machteloos tegenover staat, naar officiële archieven zowel als naar de privé-papieren van politici.

2. Willemsen aanvaardde zoals Elias het activistische postulaat dat er door de oorlog een anti-Vlaamse reactie loskwam waartegen het activisme juist een verweer was.

3. WILLEMSSEN, *Het Vlaams-nationalisme*, Utrecht 1969, 79-80. Elias erkent de verdeeldheid en het versterken van de anti-Vlaamse reactie, maar tilt daar minder zwaar aan. Wel gaat hij akkoord dat de Frontpartij door het activisme werd belast met „het onpolitic radicalisme dat door een verbitterde en onverzochte groep ballingen in het buiten- en het binnenland (les émigrés de l'intérieur!) jarenlang werd aangevuurd en een oorzaak werd van wantrouwen, scheuring en politieke machteloosheid die een nieuwe politiek, afgestemd op de toekomst en niet op het verleden, bijna onmogelijk heeft gemaakt''; ELIAS, I, 104-105.

4. R. DE SCHRYVER, *Uit het archief van Frans Van Cauwelaert*, 1, *Gedenkschriften over Vlaamse Beweging en Belgische Politiek 1895-1918*, Antwerpen 1971, 264-265.

Geholpen door de tijdsafstand die deze documenten toegankelijk maakte, en voortbouwend op de verwetenschappelijking die al was verwezenlijkt, ontstond uit de overvloed aan voorheen onbekende gegevens een fundamenteel vernieuwd beeld van het activisme en in het algemeen van de Vlaams-Belgische problematiek tijdens de Eerste Wereldoorlog. Zulks werd bovendien vergemakkelijkt doordat in het spoor van Fischer de geschiedschrijving over de Duitse politiek van destijds werd vernieuwd, voor wat ons betreft, door het boek van F. WENDE, *Die Belgische Frage in der deutschen Politik des ersten Weltkrieges* (1969). Terwijl het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek microfilms ter beschikking stelde met documenten betreffende België uit het archief van het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken.

Bijzonder de oorsprong van het activisme, de Duitse inwerking erop en de rol van de Duitse propaganda, de reacties van de loyale flaminganten, de houding van koning Albert en van de Belgische regering in Le Havre en de onderlinge wisselwerking van al deze factoren kregen een nieuw uitzicht of werden nu pas bekend. Dat alles kwam vooral naar buiten in mijn boek *Flamenpolitiek en activisme* van 1974 en op het Colloquium „De Vlaamse beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog”, dat op 15 en 16 november 1974 werd gehouden te Leuven⁵.

Uit onderzoek van de Belgische pers in 1914-1915, zowel die welke door vluchtelingen werd uitgegeven in nabuurlanden als die welke onder de Duitse bezetting verscheen, bleek dat de vaderlandse godsvrede van flamingantische kant verbroken was, en niet door de Franstaligen zoals van vlaamsgezinde zijde al zestig jaar lang werd herhaald. De vermeende anti-Vlaamse campagne bleek het resultaat van verbeelding in de geprikkelde oorlogsatmosfeer, van een offensieve geest onder de vlaamsgezinden en van behendige Duitse propaganda. Uit Duitse archiefstukken bleek dat die propaganda niet alleen de verspreiding organiseerde van zogenaamde franskiljonse brochures met aanvallen op de Vlamingen, maar ook zogenaamd Vlaamse dagbladen stichtte, waaronder al de activistische. Zo de *Gazet van Brussel* die verscheen vanaf 29 november 1914, drie maanden vóór *De Vlaamsche Post* in Gent, die tot 1974 alléén de aandacht van de historici getrokken had. Van deze *Vlaamsche Post* bleek dat ze eigendom was van de bezetter die een Duits officier in de redactie benoemd had. De bekende onenigheid tussen de Gentse activisten, Leo Picard aan de ene kant en Domela Nieuwenhuis aan de andere, verscheen nu als een tactische onenigheid tussen twee Duitse overheden, namelijk het gouvernement-

5. Een bundel met 22 mededelingen door medewerkers verscheen vooraf: *De Vlaamse beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog. Mededelingen van het Colloquium ingericht te Leuven op 15 en 16 november 1974...*

generaal in Brussel en het vierde leger dat het bevel voerde in het etappegebied met zetel in Gent; die hadden alle twee de vernietiging van België tot doel, maar in een verschillend tempo. Ook het derde activistische dagblad, *Het Vlaamsche Nieuws* in Antwerpen, bleek van bij zijn stichting met Duits geld in leven te zijn gehouden. Van Frederik Carel Gerretson, die het Amsterdamse vluchtelingenblad *De Vlaamsche Stem* had opgekocht en er een activistisch orgaan van gemaakt, bleek dat hij door de Duitse legatie in Den Haag „onze Grootnederlandse vertrouwensman” werd genoemd. Die legatie sprak ook over „het onder ons toezicht in het leven geroepen Vlaams Comité” in Leiden.

Vooraf van het ontstaan van het activisme werd aldus een nieuw beeld opgehangen. Aan de ene kant werd gesteld dat het Vlaamse nationale bewustzijn bij een aantal aanhangers sterk en offensief genoeg was om tot collaboratie met de bezetter over te gaan, zonder dat daaraan franskiljonse aanvallen moesten voorafgaan. Aan de andere kant werd benadrukt dat vele flaminganten en latere historici zich hadden laten beetnemen door de Duitse propaganda. Ten derde werd voor de eerste maal aandacht besteed aan het Nederlandse aandeel, naast het Duitse, in het creëren van het activisme⁶.

Wat de doelstellingen betreft van de *Flamenpolitik*, meer bepaald de ver nederlandse van de Gentse universiteit en de bestuurlijke scheiding, werd in Duitse archiefstukken vastgesteld dat die al in december 1914-januari 1915 als Duitse doeleinden vastlagen. Dat het dus niet zo was, dat de activisten dit van de bezetter bekomen hadden, maar omgekeerd dat de bezetter hiervoor een aantal medewerkers had kunnen vinden.

In de nieuwe voorstelling waren Van Cauwelaert en zijn medestanders niet meer slappe vlaamsgezinden, die niet radicaal genoeg waren om activist te zijn. Het heette integendeel dat ze nuchter genoeg waren om de Duitse propaganda te doorzien en zich niet wilden losmaken van het Vlaamse volk dat haat koesterde tegen Duitsland. Daarom stelden ze zich op als loyale staatsburgers en vurige patriotten. Dat belette hen niet om kritiek uit te brengen op de regering in Le Havre, en door hun kranten en verenigingen de soldaten en het half miljoen vluchtelingen een geradicaliseerde vlaamsgezindheid bij te brengen. Maar ze wisten te beletten dat er na het opkopen van *De Vlaamsche Stem* nog een verdere doorbraak van het activisme zou gebeuren in Nederland. Anderzijds, doordat zij weigerden de activisten als verraders te veroordelen en uit de Vlaamse Beweging te sluiten, vergemakkelijkten ze de naoorlogse doorwerking van het activisme in heel die beweging.

6. Naast deze en andere factoren die het ontstaan van het activisme hielpen verklaren, wees ik in *Flamenpolitik en Activisme* ook op de pro-Duitse gezindheid die in de vooroorlogse Vlaamse Beweging leefde, met zelfs een element van pangermanisme.

De traditionele voorstelling zag het ontstaan van de frontbeweging onder de IJzersoldaten als een reactie op de Franstaligheid van het leger en op de anti-vlaamsgezindheid van het officierencorps. De verdere ontwikkeling was dan gebeurd onder invloed van het activisme, bijzonder van de vernederlandsing der Gentse universiteit. In de nieuwe visie werd hieraan toegevoegd dat een reeks andere factoren van binnen- en buitenlandse politiek had meegespeeld in het ontstaan van de frontbeweging; dat al van juli 1915 af de *Vlaamsche Stem* uit Amsterdam een polariserende rol speelde en de eerste anti-vlaamsgezinde reacties uitlokte achter de IJzer. Koning Albert verloor het imago van begrip voor de Vlaamse verzuchtingen dat hem tot 1974 omgeven had, en werd nu persoonlijk verantwoordelijk gesteld voor wat er in het leger van hogerhand gebeurde en niet gebeurde, en uiteindelijk voor het feit dat de leiding van de frontbeweging zich zou solidair voelen en verklaren met het gematigd activisme.

We herinneren ons dat Elias het activisme zag als „niets anders als een onderdeel van de traditionele Vlaamse beweging”, terwijl Van Cauwelaert het noemde „een vreemd gewas, kunstmatig door de Duitse veroveringspolitiek op de Vlaamse beweging ingeënt”. Van die diametraal tegenovergestelde visies heb ik me niet afgemaakt met de doodoener dat de waarheid wel in het midden zou liggen. Ik heb mijn eigen bevindingen toen als volgt samengevat: „Het activisme, dat wil zeggen een anti-Belgische beweging, is door de Duitsers kunstmatig op de Vlaamse beweging ingeënt. Maar zij hebben dat slechts gekund omdat de boom ontvankelijk was voor die nieuwe twijg, omdat er dus voldoende verwantschap bestond tussen beide, omdat het antibelgicisme geen volledig „vreemd gewas” was voor de Vlaamse beweging van 1914”⁷.

Zoals te verwachten was, en al merkbaar op het Leuvense colloquium, leidde de demythologisering vooreerst tot emotionele reacties, vooral in kringen van niet-historici waar, volgens Louis Vos, „een wetenschappelijke visie werd aangevallen, omdat ze niet langer a priori de activisten benaderde als de heiligen van de Vlaamse beweging”⁸. De houding van de historici die terzake beslagen waren, was meer genuanceerd. Zij traden het nieuwe beeld voor het grootste deel bij, maar vonden het toch overtrokken. Elias was in 1973 overleden. Willemsen die in 1975 *De Vlaamse beweging van 1914 tot 1940* uitgaf (*Twintig Eeuwen Vlaanderen*, dl. 5) vertelde daarin het nieuwe verhaal, maar op enkele gevoelige punten zweeg hij en op andere wees hij mijn voorstelling af: ik had volgens hem de neiging om overal Duits geld achter te zoeken en bracht

7. WILS, *Flamenpolitiek en activisme*, 259.

8. L. VOS, *Een kritische analyse van de Groot-Nederlandse geschiedschrijving*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1983, 176.

ten onrechte Nederlandse politici als F.C. Gerretson in opspraak. Een belangrijke rol in het ontstaan van het activisme toekennen aan Nederlanders en aan met Duitse vrouwen getrouwde Vlamingen, noemde hij een nogal sterk staaltje van doordraverij⁹. De Duitse historicus Wende ging ermee akkoord dat de Raad van Vlaanderen een marionettenorganisatie was¹⁰, maar oordeelde dat ik getracht had de Vlaamse Beweging van activistische smetten te zuiveren door te zeer het Duitse initiatief van de *Flamenpolitiek* te benadrukken evenals de familiale relaties van vele activisten met Nederland of met Duitsland. In 1914 waren *Flamenpolitiek* en activisme „twee parallel verlopende, maar eerst van elkaar onafhankelijke processen”, meende hij.

4. Verhoogde belangstelling

Intussen drukte de belangstelling voor het activisme zich uit in een groot aantal artikels en boeken, waarvan er heel wat waren die nieuwe gegevens aan het licht brachten. Een bijzondere plaats in de geschiedschrijving nam wijlen Dr. Lammert BUNING in, een Nederlandse leraar die het laatste deel van zijn leven als historicus wijdde aan het verzamelen van gegevens over het activisme en het Hollandse Groot-Neerlandisme. Die gegevens heeft hij gepubliceerd in een lange reeks artikels die in het tijdschrift *Wetenschappelijke Tijdingen* verschenen tussen 1973 en 1979, plus een boek *Het strijdbare leven van J.D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard* (1976). Qua objectiviteit en qua synthese stond hij op het niveau van Faingnaert en andere auteurs van het interbellum.

De vele bijdragen van Buning bereidden de weg voor een inhoudswijziging van de *Wetenschappelijke Tijdingen*, die vanaf de jaargang 1981 volledig gewijd werden aan de geschiedenis van de Vlaamse Beweging. Dit betekende een aanzienlijke verruiming van de publicatie-mogelijkheden, waarvan onder meer de studie van het activisme profiteerde met wel een dertigtal bijdragen in de elf jaargangen sinds de nieuwe oriëntering.

9. In een recensie in *Ons Erfdeel* in 1974.

10. „Want de leden van de Raad waren zonder twijfel marionetten van de Duitse bezettingsmacht, zij het ook menselijke marionetten, wat betekent dat zij zich van hun marionettenkarakter pijnlijk bewust waren en vergeefs probeerden zich eruit los te maken; maar tenslotte waren het toch slechts marionetten. Precies zo zag ook het merendeel van de Vlaamse bevolking hen”; F. WENDE, *Enkele opmerkingen over het karakter van de Duitse Flamenpolitiek 1914-1918 en over Lode Wils' boek „Flamenpolitiek en Activisme”*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1975, 222-223. Dat de aanhang van het activisme zo gering was dat die geen enkel tegengewicht kon vormen tegen de Duitse eisen, blijkt voor Brugge ook uit L. SCHEPENS, *Brugge bezet 1914-1918, 1940-1944. Het leven in een stad tijdens twee wereldoorlogen*, Tielt-Weesp 1985, 175-180 en 190-191.

Het was opvallend dat heel wat van het onderzoek bleef draaien rond Gent en de Gentse universiteit, waar nu eenmaal het enige centrum van betekenis van het activisme te vinden was. Karel DE CLERCK publiceerde in 1980 zijn *Kroniek van de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit*. Zijn medewerkster Elienne LANGENDRIES bezorgde een tweedelige bronnenuitgave *De „Vlaamse Hoogeschool” te Gent (1916-1918) (1984-1985)*. Het gaat om een fonds uit het Deutsches Zentralarchiv te Potsdam, dat de periode van 27 november 1915 tot 13 november 1918 bestrijkt. De stukken hebben vooral betrekking op de voorbereidingen die aan Duitse zijde plaatsgrepen om de universiteit te heropenen als Nederlandstalige instelling en om professoren te rekruteren, op de luisterrijke festiviteiten die haar prestige moesten verhogen, en op de evacuatie van professoren en studenten bij het einde van de oorlog. De uitgeefster heeft een monnikenwerk verricht door alle in de documenten vermelde personen, waaronder vele Duitse officieren, ambtenaren en geleerden, zorgvuldig te identificeren. Zo bezorgde ze een biografisch instrument dat vele diensten zal bewijzen.

In de loop van 1982 verschenen drie boeken die het activisme eerder vanuit de rand belichten. In zijn studie over *Bloei en ondergang van het A.K.V.S. Geschiedenis van de katholieke studentenbeweging 1914-1935* ontleedde Louis VOS minutieus het oorlogsgebeuren in de scholierenbonden. Hij vond dat de vernederlandsing van de Gentse universiteit in een aantal bonden, vooral de vrijzinnige Antwerpse, wel sympathie wekte voor het activisme. Maar de enkele katholieke bonden die zich in 1915-16 op die beweging oriënteerden, moesten in 1916-17 al bijdraaien of vielen uiteen; de geestelijkheid trad daarbij over het algemeen afwijzend op tegenover het activisme. Luc SCHEPENS behandelde *Koning Albert, Charles de Broqueville en de Vlaamse Beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog*, en maakte als eerste gebruik van het Archief van het Koninklijk Paleis. De anti-vlaamsgezindheid van koning Albert verklaarde hij mede door diens verlangen om het officierencorps niet te mishagen, dat een steun was voor de dynastie. De Duitse theologe Dr. Ilse MESEBERG-HAUBOLD bestudeerde *Der Widerstand Kardinal Merciers gegen die deutsche Besatzung Belgiens 1914-1918. Ein Beitrag zur politischen Rolle des Katholizismus im ersten Weltkrieg*. In dit vernieuwende werk wordt de *Flamenpolitik* uit de katholieke hoek bekeken: o.a. het aandeel van het koninkrijk Beieren, van de kardinaal-aartsbisschoppen van Keulen en München, van de katholieke politicus Erzberger, die allen trachtten het Vaticaan te winnen voor het Duitse standpunt. Inzake het meningsverschil tussen Wils en Wende, of het activisme spontaan uit de Vlaamse Beweging gegroeid was dan wel van buitenaf opgedrongen, noemde ze zich overtuigd dat „der Aktivismus sei ein Produkt der deutschen Einmischung”.

Dr. Koen HULPIAU heeft in 1986 een boek gewijd aan de dichter *René De Clercq (1877-1932)*, die de literaire heraut van het activisme was en dat zou

blijven tot zijn dood. Hij beschreef nauwkeurig de evolutie van de dichter, van Belgisch patriottisme naar een Groot-Nederlands antibelgicisme, en de verschillende invloeden die daarbij op hem inwerkten.

Zelf heb ik mijn onderzoek voortgezet na 1974. Op de jaarlijkse bijeenkomst van Belgische en Nederlandse historici in dat jaar te Utrecht had ik aan mijn Nederlandse collega's gevraagd om de deelname van hun landgenoten aan de *Flamenpolitik* te onderzoeken. Op het Colloquium over de geschiedenis van de Belgisch-Nederlandse betrekkingen tussen 1815 en 1945, dat in december 1980 te Brussel werd gehouden, herhaalde ik dat verzoek en maakte de balans op aan de hand van de vele nieuwe gegevens die waren gepubliceerd door Buning en anderen, o.m. door C. SMIT in de *Bescheiden betreffende de buitenlandse politiek van Nederland 1899-1919*. Ik kwam daarin tot de bevinding dat de *Flamenpolitik* de *Angliederung* bij Duitsland van zowel Holland als België tot doel had, dat de Duitse legatie in Den Haag nog een belangrijker centrum ervan geweest was dan ik in 1974 had geschreven, en zich met succes inspande om „die Holländer als nützliche Werkzeuge in der flämischen Frage” te gebruiken, bijzonder Gerretson c.s. En dat er een aanzienlijke beïnvloeding van de openbare mening in Nederland gebeurd was, ook al bleef deze in meerderheid met België sympathiseren tegen Duitsland. Gerretson kon er zich op beroemen dat het activisme in Nederland ontstaan was (en wel door zijn toedoen) en niet in België; in zekere zin terecht, want de doorbraak naar een breed publiek is grotendeels vanuit Nederland gebeurd¹¹. Meer dan in 1974 legde ik er de nadruk op dat leidende Nederlandse staatslieden als Abraham Kuyper en minister-president Cort van der Linden de Duitse regering hadden aangemoedigd in haar *Flamenpolitik*.

In mijn boek *Honderd jaar Vlaamse beweging, deel 2, 1914-1936* (1985) heb ik opnieuw een synthese geschetst. Terwijl ik in 1974 nog schreef dat de groep Jong-Vlaanderen in Gent in oktober 1914 buiten Duitse inmenging ontstaan was, betoogde ik hier dat het initiatief te Gent waarschijnlijk van de bevelvoerende generaal von Werder was uitgegaan. Op basis van o.m. het archief van het Davidsfonds kon de omvang van de activistische penetratie in deze federatie van meer dan honderd plaatselijke verenigingen worden nagegaan, en de motivering van twee vooraanstaande figuren, Lodewijk Dörfel en Karel Heynderickx. De eerste was het slachtoffer van Duitse chantage; zijn zwager Jozef Vermeulen, die aan het gezin Dörfel acht maanden gastvrijheid verleend had in 1914-15, was samen met Jozef Goossenaerts betrappt op spionage en hun lot zou afhangen van de medewerking der flaminganten aan de vernederland-

11. L. WILS, *De Grootnederlandse beweging 1914-1944. Ontstaan, wezen en gevolgen*, in de *Acta* van genoemd Colloquium, Gent 1982, 415-450.

sing der Gentse universiteit. Heynderickx hechte geloof aan een aantal Duitse propagandavorstellingen, en verkeerde permanent in geldnood. — Ook de nawerking van het activisme tijdens de volgende decennia werd in dit werk geëvalueerd.

Intussen bleven de nieuwe deelstudies elkaar opvolgen. In 1987 maakte P. VAN HEES in enkele artikels gebruik van het archief-Gerretson, dat beschikbaar was geworden in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag. In het *Tijdschrift voor Geschiedenis* schreef hij over *Vlaamse activisten als politieke vluchtelingen in Nederland tijdens het interbellum*. Het bleek dat F.C. Gerretson al in oktober 1918 doende was om een „emigrantenpolitiek” vanuit Nederland voor te bereiden. In *Wetenschappelijke Tijdingen* bevestigde Van Hees dat er geen twijfel over kon bestaan dat Gerretson met Duits geld het dagblad *De Vlaamse Stem* had opgekocht in 1915. In 1990 verscheen bij het Liberaal Archief in Gent een schitterende biografie van *Paul Fredericq* door E.C. COPPENS. Daarin kwam uiteraard ook Fredericqs strijd tegen het activisme aan bod. L. VANDEWEYER belichtte de rol van de Kolenverdeling voor Vlaanderen in de financiering van het activisme (*Wet. Tijd.* 1991).

De vijftigste verjaring van het overlijden van de Gentse filoloog en bibliothecaris Willem De Vreese, een van de weinige hoogleraren die wilde meewerken aan de door de bezetter hervormde universiteit, ging in 1988 niet onopgemerkt voorbij. Door de zorgen van Prof. A. Deprez gaf de afdeling Oost-Vlaanderen van het Algemeen Nederlands Verbond een bundel uit: *Prof. Dr. Willem De Vreese (1869-1938) Een herdenking*. In *Wetenschappelijke Tijdingen* was het Prof. A. VAN ELSLANDER die *Een bio-bibliografische schets* bracht van de gebeurde.

Een bijzonder rijk boek over de *Flamenpolitik* verscheen in 1989 van de hand van Winfried DOLDERER, die al een aantal detailstudies had laten verschijnen in *Wetenschappelijke Tijdingen*. Onder de titel *Deutscher Imperialismus und belgischer Nationalitätenkonflikt. Die Rezeption der Flamenfrage in der deutschen Öffentlichkeit und deutsch-flämische Kontakte 1890-1920* werden onder meer de nagelaten papieren verwerkt van een tiental stuwars en uitvoerders van de Duitse oorlogspolitiek tegenover de Vlaamse Beweging. Daaronder Konrad Beyerle die de opdracht had de katholieken in Vlaanderen en in Duitsland daarvoor te winnen, Carl Stange die aan het hoofd stond van de verzorgingsafdeling van het krijgsgevangenkamp in Göttingen, de ambtenaren en officieren G. von Schulze-Gaevernitz, H.F. Blunck en P. Dirr, de volksvertegenwoordiger R. Mumm, de feministe A. Schreiber-Krieger. Het activisme komt in dit boek vooral aan bod in het kapittel over de contacten van Beyerle met o.a. de leiding van het Katholiek Vlaams Oud-Hoogstudentenverbond van Oost-Vlaanderen, met een aantal Antwerpse activisten en anderen. Hij organiseerde

het protest bij de paus tegen kardinaal Mercier en stelde de tekst ervan op. Van Blunck lezen we dat hij aanwezig was op de stichting van de Vereniging van Vrienden der Vlaamse Zaak, de oudste organisatie van activisten in Brussel, en dat hij regelmatig hun vergaderingen bijwoonde. Hij speelde daar dus dezelfde rol als de Duitse officieren Wirth in Gent (o.a. in de redactie van *De Vlaamse Post*) en Wichert in Nederland (die o.m. de vergadering bijwoonde waar de stichting werd besproken van het maandblad *Dietsche Stemmen*).

5. Waar staan we nu?

Geschiedenis is „een discussie zonder eind”. *Definitieve* werken bestaan er niet, hoezeer we ook in de verleiding komen om deze lof aan het boek van Vanacker toe te kennen, voor wat het gebeuren in Gent betreft. In elk geval dwingt zijn omvattende studie elke onderzoeker die zich met het activisme inlaat, tot een nieuwe positiebepaling.

Vanacker legt op een overtuigende wijze de nadruk op de band tussen de vooroorlogse werking van de Gentse groep die het blaadje *De Bestuurlijke Scheiding* uitgaf, en het anti-Belgische optreden van Jong-Vlaanderen al enkele weken na de bezetting van de stad. Hij relateert daarbij de rol van de Nederlandse predikant Domela Nieuwenhuis die zichzelf als de stichter van de groep zag, en die al voor de bezetting contact met de Duitsers gezocht en gevonden had.

Vanacker relateert sterk het belang van de *Flamenpolitik* in het ontstaan van het activisme. Hij weet aannemelijk te maken „dat de vlaamsgezinden die niet passief wilden blijven en niet van hun zo moeizaam verworven taalrechten wilden afzien, bijna onvermijdelijk in conflict moesten komen met hun oude „vijand”, de Belgische overheden en de franskiljons. Daardoor moesten ze bijna even onvermijdelijk tot de Duitse overheid hun toevlucht nemen... Maar meteen stelden ze hun hoop op de bezetter om een radicaler programma door te voeren, dat Vlaanderen van Wallonië zou verlossen en met respect voor zijn culturele identiteit onder Duitse bescherming zou brengen”. Akkoord, maar vanwaar kwam die hoop, als het waar was dat „in de loop van 1915 in Gent van een *Flamenpolitik* nog niet veel te merken” was? (p. 96-97).

Het was toch de bezetter die *De Vlaamse Post* had opgericht in februari — en de bevolking wist het, want ze boycotte het blad — zoals hij al in november 1914 de *Gazet van Brussel* had opgericht. In mei waren Boudewijn Maes en Alfons Sevens gearresteerd omdat ze zich tegen de *Flamenpolitik* verzetten, en Sevens was voor de duur van de oorlog naar Duitsland gedeporteerd. Het is juist dat de Duitse verordeningen voor de vernederlandsing van het straat-

beeld in Gent, waar het vierde leger het bevel voerde, langer uitbleven dan in Brugge, waar de vloot het voor het zeggen had, en in Brussel onder de gouverneur-generaal. Maar dat de bezetter de universiteit van Gent wou ver-nederlandsen, strooide hij ten laatste op 16 januari 1915 rond, zoals Gille, Ooms en Delandsheere toen in hun dagboek noteerden. In het februari-nummer van *De Beweging* waarschuwde Antoon Jacob tegen „de pangermaanse lokstem, die in de laatste weken wordt vernomen... in de Duitse actie” ; in Nederland wist men het toen dus ook al.

Ik heb de indruk dat Vanacker, die zoveel nieuwe gegevens aan onze kennis heeft toegevoegd, op sommige plaatsen door de bomen het bos niet meer ziet. Soms gebruikt hij het woord *Flamenpolitik* uitsluitend voor de politiek van Brussel, in tegenstelling tot die van Gent en Brugge: „In september 1915 verwierf de radicale groep binnen Jong-Vlaanderen de controle over *De Vlaamsche Post*. Voor de *Flamenpolitik* was dat een tegenvaller, want ook die ging ervan uit dat men voorzichtig tewerk moest gaan” (p. 68). De militairen in Gent stonden inderdaad een brutalere politiek voor dan die van Brussel, ook inzake deportatie van arbeiders. Zij meenden dat de Duitse heerschappij op geweld alléén kon gevestigd worden, met slechts een handvol marionetten, terwijl Brussel er ook in bredere kring sympathie voor wilde wekken. Maar de schepping van *De Vlaamsche Post* door de Gentse overheid en haar beslissingen over de samenstelling van de redactie en tenslotte haar opheffing van het blad kunnen toch niet anders dan *Flamenpolitik* heten.

Belangrijker dan deze naamgeving, is dat Vanacker materiaal aanvoert voor de stelling van Wende, dat in 1914 *Flamenpolitik* en activisme „twee parallel verloopende, maar eerst van elkaar onafhankelijke processen” waren. Voor Gent moet ik dit bijtreden.

Verder schrijft Vanacker: „Begin 1916 besloot de Duitse kanselier von Bethmann-Hollweg zijn *Flamenpolitik* te heroriënteren. Hij hield nu vooral rekening met de hypothese dat Duitsland niet naar goeddunken over België zou kunnen beschikken. Daarom moest het zijn politieke invloed op indirecte wijze versterken” door België te verzwakken via de bestuurlijke scheiding en de Vlaamse beweging (p. 200). — Maar dat was toch zijn inzicht en zijn politiek ten laatste vanaf zijn instructie van 16 december 1914? De volgende dag zegde gouverneur-generaal von Bissing aan de pangermanist Reismann-Grone: „Wir müssen Belgien vielleicht aufgeben, doch es zerstören durch die Flamen”. Op 6 februari 1915 stelde baron von der Lancken, de vertegenwoordiger van Buitenlandse Zaken bij het gouvernement-generaal, aan de kanselier voor om België te verbrokkelen in een Waalse en een Vlaamse staat, en eventueel nog afzonderlijke stadstaatjes Brussel en Antwerpen. En onmiddellijk daarop werd hij aangesteld tot hoofd van de *Politische Abteilung* die de *Flamenpolitik* moest

uitwerken en doorvoeren. Ik zie niet in dat er begin 1916 nog een heroriëntering gebeurd is.

Door een ruimer gebruik van documenten uit het *Auswärtiges Amt* heeft Vanacker aangetoond dat de rol van Gerretson in de Duitse politiek merkkelijk groter is dan wat ik tot hiertoe had aangenomen. De man die door de Duitse gezant in Den Haag en latere minister van Buitenlandse Zaken Kühlmann „onze Grootnederlandse vertrouwensman” genoemd werd, komt voortdurend terug als uitvoerder en raadgever van de anti-Belgische Duitse politiek. In een nota van 4 oktober 1915, die de Duitse gezant drie dagen later aan Berlijn doorstuurde, lichtte Gerretson zijn bedoelingen toe: Men moet officieel loyaal blijven, de hele bombast van officiële loyaliteit gebruiken, maar aan de Belgische koning en regering eisen stellen die ze niet *kunnen* inwilligen, om zo „das Ansehen des belgischen Staates und seiner Regierung zu untergraben und eine breite Opposition zu züchten”. Er moest een neutraal en federaal België gevraagd worden. „Hoever de scheiding zou gaan, eventueel zelfs tot de vernietiging van België, zou van de machtspositie van Duitsland afhangen” (p. 53 en 63-64).

We weten dat Gerretson na de oorlog zijn strijd voor de vernietiging van België zou voortzetten. Hij bleef toen de spil van de „Grootnederlandse beweging” die hij in Duitse dienst geschapen had in 1915. Er is nood aan een uitvoerige en openhartige studie over zijn optreden. Het artikel van P. Van Hees in *Wetenschappelijke Tijdingen* van 1984 over *F. C. Gerretson (1884-1958) als Groot-Nederlander* kan mijns inziens na de publikatie van Vanackers boek niet meer gehandhaafd worden. Het heet daar dat Gerretson tijdens de oorlog niet dacht aan een verscheuren van België: „Van een zelfstandig Vlaanderen, al dan niet aangesloten bij Nederland, en van een loslaten van de Waalse gewesten was geen sprake”. En elders: „Van de ontwikkeling van het activisme in verdere radicale richting, een zelfstandig Vlaanderen, en van de toenemende samenwerking in België zelf van de activisten met de Duitse bezetter heeft Gerretson zich afzijdig gehouden”. Maar Vanacker bevestigt heel duidelijk hetgeen trouwens al in 1984 bekend was: „De bestuurlijke scheiding was slechts een eerste stap naar een verder uiteenvallen van België” voor Gerretson, al in 1915. „Het federaal-neutraal België was slechts een omweg om het verwijt van landverraad te vermijden en een grotere groep mee te krijgen. Het einddoel van de groep Gerretson verschilde dus nauwelijks van dit van Jong-Vlaanderen” (p. 69).

Ook voor de tussenoorlogse periode is een grondige studie van Gerretsons optreden bijzonder wenselijk. „Het valt, achteraf gezien, te betreuren dat Gerretson, het gevaar van de anti-democratische ontwikkelingen in Vlaamse kring wel ziende, zich niet meer en openlijker daartegen gekeerd heeft. Hem er

mede verantwoordelijkheid voor toekennen lijkt ons te ver gaan'', schreef Van Hees. Maar Gerretson was een leidende figuur in het Nederlandse fascisme, hij was een fel tegenstander van de democratie die hij bleef bestrijden tot in een rede van 11 maart 1942 toe, en in de jaren 1920 en 1930 greep hij in het Vlaams-nationalisme in met veel (Hollands en/of Duits?) geld. Ter vergelijking: in 1916 werd in Brussel een Vlaamse Landsbond opgericht „om te ijveren voor de omvorming van België tot een statenbond... Gerretson werd de maandelijks sponsor van de bond'' volgens Vanacker (p. 164-165). Het is wachten op een studie die Gerretsons optreden zoekt te onthullen.

Het ligt toch voor de hand, en het blijkt trouwens ten overvloede uit Vanackers boek, dat alle Duitse instanties zowel als Gerretson, August Borms en noem maar op, naar buiten wat anders voorgaven dan wat ze nastreefden en binnenskamers beleden. Vanacker meent dat nog in oktober 1915 Antoon Jacob en René De Clercq „niets van Gerretsons samenwerking met de Duitsers afwisten'' (p. 63). Of wilden afweten? In elk geval kon de regering er niet van uitgaan dat haar ambtenaren ziende blind waren, zeker niet nadat de minister de zaak aan De Clercq had uitgelegd in een persoonlijk onderhoud. Maar buiten Nederland heeft de afzetting van die twee veel flamingantisch ongenoegen veroorzaakt, zoals uit Vanackers studie opnieuw blijkt. Gerretson was inderdaad een knap tacticus.

Gerretson werkte natuurlijk niet in een vacuum. Hij was secretaris van de leider der Christelijk Historische Unie, oud-minister de Savornin Lohman. Die stond aan het hoofd van drie Duits-Grootnederlandse initiatieven: *Dietsche Stemmen*, *De Toorts* en het Grootnederlands Persbureau. De invloed die van hem en van figuren als Abraham Kuyper en de minister-president Cort van der Linden op de *Flamenpolitik* is uitgegaan, zou moeten onderzocht worden.

Vanacker neemt van Buning over dat einde 1915 de groep rond Gerretson aan de Duitsers de suggestie deed dat ze een Raad van Vlaanderen zouden oprichten; Picard heeft later het auteurschap van die nota opgeëist. De idee werd door de kanselier gesteund, maar pas vanaf december 1916 door de bedachtzame gouverneur-generaal von Bissing uitgevoerd (p. 159).

Nieuws brengt Vanacker natuurlijk vooral over Gent. Zijn boek bevat, onder veel meer, een geschiedenis van de „vervlaamste'' universiteit, van het studentenleven daar, van de activisten op het stadhuis, van de „massale propagandacampagne. Daarvoor stelden de Duitsers enorme bedragen ter beschikking''. De Nationalistische Bond van Wannyn zou ter plaatse meer dan 4000 leden geteld hebben (p. 369-370). Daarmee staan de latere verkiezingsuitslagen in schril contrast, want anders dan sinds de jaren 1960 was het Vlaams-nationalisme tussen beide wereldoorlogen overwegend een plattelandsverschijn-

sel. Er blijft dus nog genoeg stof tot verder onderzoek. We hopen alvast dat Daniël Vanacker het bij zijn eerste grote werk niet zal laten.

de Grunnelaan 14
3001 Heverlee

COLLOQUIUM

DE GESCHIEDSCHRIJVING VAN DE VLAAMSE BEWEGING SINDS 1975

N.a.v. de 50e jaargang van WETENSCHAPPELIJKE TIJDINGEN
en de 10e jaargang nieuwe stijl.

UFSIA, 24 OKTOBER 1992

Rodestraat 14, 2000 Antwerpen, lokaal 007

Congresvoorzitter: L. Simons

OCHTEND

- 9.30 uur: Ontvangst en koffie.
- 10.00 uur: G. de Smet: Opening.
- 10.15 uur: H. van Goethem: Taalpolitiek en staats hervorming.
- 11.15 uur: L. Gevers: Kerk en Vlaamse Beweging.
- 12.15 uur: Einde ochtendzitting.

Mogelijkheid tot lunchen in restaurant Ten Prinsenhove.

NAMIDDAG

- 14.00 uur: R. Vanlandschoot: Sociale Beweging en Vlaamse Beweging.
- 15.00 uur: P. van Hees: Over vlaams-nationalisme en Groot-Nederland.
- 16.00 uur: Koffiepauze.
- 16.15 uur: L. Wils: Natievorming en nationalisme: de aanbreng van internationaal historisch en sociologisch onderzoek.
- 17.15 uur: R. van Eenoo: Conclusies.

Aansluitend bij elk referaat is er gelegenheid tot discussie.